



Etkiniz AB Programı Hak Örgütleri İçin İnsan Haklarını İzleme Rehberi



Etkiniz AB Programı Hak Örgütleri İçin İnsan Haklarını İzleme Rehberi

İçindekiler:

03 Giriş

03 İzleme nedir ve neden gereklidir?

04 Hazırlık ve planlama

07 Veri toplama ve analiz

- 07 3.1 İnsan haklarının izlenmesinde metodolojik yaklaşımlar
- 09 3.2 İnsan hakları göstergeleri
- 11 3.3 İnsan haklarının izlenmesinde etik ve metodolojik ilkeler
- 12 3.4 Veri nereden ve nasıl toplanır?

16 Raporlama

- 18 4.1 Uluslararası mekanizmalara raporlama
- 19 4.1.1 Birleşmiş Milletler
- 20 4.1.2 Avrupa Konseyi

23 Kaynaklar

24 EK-1 Örnek İzleme Planı

26 EK-2 Örnek Rapor Formatı



Giriş

Uzun zamandır sistematik izleme çalışmaları yaparak insan hakları raporları yayımlayan köklü insan hakları örgütlerini saymazsak, Türkiye’de son dönemde insan haklarını izleme çalışmalarına ilginin arttığını söyleyebiliriz. Günümüzde medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara dair çokça izleme çalışmaları yürütülüyor. Etkili insan hakları savunuculuğunun önemli bir bileşeni olan izleme sayesinde birçok sivil toplum örgütü, bir yandan hak ihlallerini görünür kılarken diğer yandan çalışma alanlarına ve faaliyet yürüttüğü kente, bölgeye ve ülkeye dair birçok deneyim kazanabiliyor. Sivil toplum örgütlerinin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyinin insan hakları denetim organları ile etkileşiminin artması, çalışmalarının etkisini ve güvenilirliğini arttırmak için kanıt temelli savunuculuğa önem vermesi ve insan hakları ihlallerini belgelemeye yönelik hibelerin artması bu ilginin nedenleri arasında sayılabilir.

Elinizdeki rehber, hak örgütlerinin izleme çalışmalarını desteklemek amacıyla insan haklarının izlenmesine ilişkin kolay ve uygulanabilir bir çerçeve çizmeyi hedeflemektedir. Planlamadan raporlamaya kadar izlemenin başlıca aşamalarının açıklandığı rehber, 4 ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, izlemenin ne olduğu ve insan hakları mücadelesindeki yerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise insan hakları izlemesinin ilk adımı olan hazırlık ve planlama aşamasının temel bileşenleri açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde veri toplamının esasları ve insan hakları verilerinin analizine dair ipuçları yer almaktadır. İnsan hakları izleme çalışmalarının olmazsa olmazlarından biri olan gösterge konusuna da bu bölümde değinilmektedir. Son bölümde ise bu verilerin temel kullanım biçimi olan izleme raporlarının temel özelliklerinden ve sivil toplum örgütlerinin raporlarıyla katkı sunabileceği, Birleşmiş Milletler ile Avrupa Konseyi bünyesindeki insan hakları mekanizmalarından bahsedilmektedir.

Ayrıca, insan haklarını izlemek isteyen örgütlerin plan yaparken kullanabileceği bir şablon ile bir izleme raporunda hangi başlıkların yer alabileceğini açıklayan bir şablon EK-1 ve EK-2’de sunulmaktadır.

1. İzleme nedir ve neden gereklidir?

Devletlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini olabildiğince doğru ve eksiksiz şekilde belirlemek amacıyla, insan hakları norm ve standartlarını temel alarak yürütülen sistematik bilgi ve veri toplama faaliyetine insan haklarının izlenmesi denir. İzleme, bize evrensel düzeyde kabul görmüş insan hakları standartları ile ulusal mevzuat arasında boşluk olup olmadığını gösterir. Benzer şekilde, ülke içindeki mevzuat ile bu mevzuatın uygulanması arasındaki boşlukları da yine izleme sonuçlarına bakarak değerlendirebiliriz.

İnsan haklarını çok farklı şekillerde izleyebiliriz. İnsan hakları ihlallerini belgelemek, belirli bir mevzuatın veya politikanın uygulanmasını izlemek, yargı süreçlerini veya davaları izlemek, seçimleri izlemek, toplumun tamamının veya belirli bir kesiminin haklara veya belirli haklara erişimini izlemek bunlardan bazılarıdır. Her birinin işlevi ve insan haklarına katkısı farklıdır. Örneğin, haklara erişimi izlemek, bize devletin farklı grupların haklardan yararlanması bakımından yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğini gösterirken dava izlemek, adalete erişim konusunda ilgili makamlar üzerinde baskı yaratabilir ve onlara yükümlülüklerini hatırlatabilir. Örgütünüzün amacı, çalışma alanları ve kapasitesi hangi tür izlemeyi yapacağınızda belirleyici olacaktır.



Hak örgütleri, izleme yaparak insan hakları ihlallerinin varlığı, yaygınlığı, sıklığı, failleri, mağdurları ve nedenleri hakkında veri elde edebilir. Tüm bu veriler, hak örgütlerinin savunuculuk çalışmalarının temelini oluşturabilir ve faaliyetlerine yön verebilir.

İnsan haklarının sistematik bir şekilde izlenmesine dayanan savunuculuk, hak örgütlerinin hem kamuoyu hem de karar vericiler tarafından dikkate alınma ihtimalini artırır.

2. Hazırlık ve planlama

Sivil toplum örgütlerinin kısıtlı kaynaklarının (insan kaynağı, mali kaynak ve zaman) olduğu düşünüldüğünde belirledikleri amaçlara ulaşmak için bu kısıtlı kaynakları en etkili şekilde kullanmaları gerektiği açıktır. Bu nedenle, tıpkı diğer çalışmalarımızda olduğu gibi insan haklarını izleme çalışmalarını da dikkatle ve gerçekçi hazırlanmış bir plan eşliğinde yürütmek gerekir.

İnsan hakları örgütleri, izleme çalışmalarını planlamaya aşağıdaki soruları yanıtlayarak başlayabilirler:

- Bu izleme çalışmasının amacı ne ve bu amaç örgütümüzün çalışma alanları ve savunuculuk hedefleriyle uyumlu mu?

İnsan haklarını izleme faaliyetlerinin en genel amacı, içinde bulunduğumuz koşullarda insan haklarına dair neyin yanlış gittiğini tespit etmek ve yükümlülük sahiplerine¹ bu yanlışlara karşı hangi adımların atılabileceğini göstermektir. Ayrıca, eğer hak ihlallerine karşı belirli adımlar atılmışsa (örneğin, idari ve adli tedbirler, politika tedbirleri, mevzuat değişiklikleri, vb.) bunların işe yarayıp yaramadığını da izleme sayesinde öğrenebiliriz (HURIDOCS, 2003).

İnsan haklarını izlemek isteyen örgütler, öncelikle bu çalışmanın hangi insan hakları ihlaline yanıt vereceğini düşünmelidir. Sorunu belirlemek, izleme çalışmasının amacını da net bir şekilde çizmenizi sağlar (örneğin, gözlemlediğimiz hak ihlallerinin boyutunu saptamak için kanıt oluşturmak, bu ihlallerin ortadan kaldırılması için yol göstermek, vs.). Amacınızı belirleyerek işe başlamak, izlemenin ilerleyen aşamalarını planlamanızı ve izleme sürecinde hangi yöne gideceğinizi saptamanızı kolaylaştırır. İzlemenin amacı, örgütünüzün mevcut savunuculuk amacından bağımsız olmamalı; aksine devam eden savunuculuk faaliyetlerini güçlendirecek nitelikte olmalıdır.

- Bu izleme çalışmasının kapsamı ne olacak?

Bir insan hakları izleme çalışmasına hazırlanırken izlemenin kapsamını belirlemek, diğer aşamalara ilişkin de doğru kararlar almanıza yardımcı olur. İzlemeye başlamadan önce ele alacağınız haklara, izlemede konu edilen veya hedef grup olan kişilere, coğrafi kapsama ve süreye karar vermelisiniz. Öncelikle, insan haklarını izlerken ele alacağınız haklara dair uluslararası ve ulusal mevzuata hakim olmalısınız. Bu şekilde mevcut durumu objektif bir şekilde değerlendirebilir, uluslararası standartlar ve uygulama arasındaki mesafeyi tespit edebilir, söz konusu hakların hayata geçmesiyle ilgili neyin yanlış gittiğini belirleyebilirsiniz (HURIDOCS, 2003).

¹ Plan, politika ve programların, evrensel insan hakları standartlarının ve ilkelerinin merkeze alınarak yürütülmesi anlamına gelen hak temelli yaklaşım, bireyleri “hak sahibi”, devlet veya devlet dışı yapıları da bu hakların sağlanmasında “yükümlülük (görev) sahibi” olarak tanımlar.

Bir hakla ilgili uluslararası standartları araştırırken, yalnızca sözleşme ve bildirme metnlerinin yeterli olmadığını belirtmek gerekir. Söz konusu hakka dair uluslararası norm ve standartları belirlerken aşağıdaki bilgi kaynaklarından yararlanabilirsiniz²:

- Birleşmiş Milletler denetim organlarının genel yorumları, tavsiye kararları ve rehberleri
- BM özel raportörlerinin ve bağımsız uzmanlarının hazırladığı raporlar
- BM Komitelerine yapılan bireysel başvurularla ilgili verilen kararlar
- Avrupa Konseyi denetim organlarının (Örneğin, ECRI, GREVIO, Venedik Komisyonu) raporları ve görüş metinleri
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları
- Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi (AK) tarafından yürütülen bölgesel ve küresel eylem planları

İnsan haklarına dair yükümlülükler belirlendikten sonra, devletin bunları yerine getirip getirmediğini anlamak için ülke içinde alınan yasal ve idari tedbirleri tespit etmek gerekiyor. Bunun için de söz konusu hakla ilgili ulusal düzeyde çıkarılan kanun, yönetmelik, genelge, politika belgesi veya stratejileri inceleyebilirsiniz. Unutmayın, ideal olanla mevcut durum arasındaki boşluğu saptamak için her iki düzey hakkında yeterince bilginiz olmalıdır.

İkinci olarak, çalışmanıza konu olan ve ondan etkilenecek hak sahipleri ile yükümlülük sahiplerini, yani izleyeceğiniz hakkın hayata geçirilmesinden sorumlu kurumları tespit edebilirsiniz. Hak sahiplerini belirlediğinizde, izleme çalışmanızın ele aldığınız hedef gruplara etkisini de gözetmelisiniz. Bu izleme çalışmasına neden ihtiyaç var ve alana katkısı ne olacak? İhtiyacı ve katkıyı önceden tespit edip bunlardan emin olmak, çalışmanızın kişi ve gruplar için olumsuz etkiler doğurmasını engeller. Bu aşamada hak sahipleriyle görüşmeniz, onlara yürütmeyi planladığınız izleme çalışması hakkında bilgi vermeniz, çekincelerini öğrenmeniz hem çalışmanızın kapsamını hem de izlemeye yönelik ihtiyaçları belirlemenize yardımcı olabilir (**The Advocates for Human Rights, 2011**).

Son olarak, izleme çalışmasında hangi dönemi ve bölgeyi kapsayacağınıza karar vermelisiniz. Yürüteceğiniz insan hakları izleme çalışmasının kapsamını belirlerken örgütünüzün kapasitesini gözetmenizde yarar var. Eğer küçük veya daha önce izleme yapmamış bir STÖ iseniz izlemenin süresini sınırlı tutabilir, ülke çapında bir izleme yapmak yerine öncelikle ilçenizdeki ve şehrinizdeki olaylara ve insan hakları gelişmelerine odaklanabilirsiniz.

Bu süreci pilot olarak değerlendirip süreç ilerledikçe ve yeni işbirlikleriyle izlemenizin kapsamını genişletebilirsiniz. Bu, gerçekçi ve uygulanabilir bir izleme planı hazırlamanıza ve başladığınız işi tamamlamanıza yardımcı olur. Öte yandan, kapsamın fazla dar tutulmasıyla ilgili şu riski de hatırlamakta yarar var: çok spesifik bir bölgede yine çok spesifik bir grubun haklara erişimini izlemeniz, elde ettiğiniz verilerin temsil gücünü zayıflatabilir.

Elde ettiğiniz bulgular, değil tüm Türkiye'ye, bulunduğunuz şehirde yaşayan bütün kesimlerle ilgili genelleme yapmanıza imkan vermeyebilir. Dolayısıyla, etkili bir izleme çalışması ile insan haklarına dair kesin ve doğru kanıtlar elde etmek için örgütsel kapasiteniz ve izlemenin kapsamı arasında bir denge kurmanız gerekir.

² Bu kaynaklara Etkiniz AB Programı ve İnsan Hakları Ortak Platformu iş birliği ile oluşturulan İnsan Hakları İzleme Veritabanından ulaşabilirsiniz: www.insanhaklariizleme.org

- Benzer izleme çalışmaları yürüten başka kuruluşlar var mı?

İzlemenin kapsamını net bir şekilde belirlemek, söz konusu haklarla ilgili arka planı öğrenmenizi kolaylaştırır. Neyi izleyeceğinize karar verdiğinizde o konuda daha önce benzer çalışmalar yapıp yapılmadığını araştırmaya başlayabilirsiniz. Tespit etmek istediğiniz sorun zaten biliniyorsa ve karar verdiğiniz izleme çalışması zaten başka kuruluşlar tarafından yapılıyorsa onları tekrar etmek kaynaklarınızı boşa kullanmak anlamına gelebilir (**The Advocates for Human Rights, 2011**).

Bunun yerine, planladığınız çalışmanın zaten mevcut olan çalışmalara katkısının ne olacağını değerlendirin. Belki de planladığınız çalışmaya ihtiyaç yoktur. Tek yapmanız gereken, sizinle benzer savunuculuk hedefleri olan örgütlerle işbirliği yapmak veya söz konusu çalışmanın eksiklerini tamamlayacak, görünür kılmadığı hak ihlallerini ortaya çıkaracak bir çalışma yürütmek olabilir.

- Örgütümüz bu izleme çalışması için gereken uzmanlığa ve kaynaklara sahip mi?

Yukarıda defalarca ifade edildiği üzere, örgütsel kapasitenin değerlendirilmesi insan haklarını izlemeye hazırlamanın ayrılmaz bir parçasıdır. Örgütünüzün bir izleme çalışmasına hazır olup olmadığını değerlendirirken özellikle insan kaynağı, ayırabileceğiniz vakit, maliyet ve işbirliği olanakları bakımından kapasitenizi gözden geçirmelisiniz. Hem tematik (örneğin, hakkın kapsamı) hem de teknik (örneğin, metodoloji) gereklilikler açısından yeterli bilgiye sahip bir kadronuz, etrafınızda size gönüllü katkı sunabilecek uzmanlar var mı? Eğer böyle bir ekibiniz yoksa çeşitli eğitimlerden yararlanabilir, ekibinize yeni kişileri katabilir veya dış uzmanlardan destek alabilirsiniz. İnsan kaynağınızı değerlendirirken bunu izleme çalışmasına ayrılacak vakitle birlikte düşünmeniz iyi olur. İzlemenin uzun süreli ve tekrar eden bir veri toplama süreci olduğunu bilerek, ekibinizin vaktinin ne kadarını bu çalışmaya ayıracağına karar verebilirsiniz. Bu, izlemenin süresini belirlerken de size yardımcı olacaktır.

Günümüzde, mali kaynakların varlığının sivil toplum alanında şimdiye dek hiç olmadığı kadar önem kazandığını kabul etmek gerekir. İzleme çalışması için öngördüğünüz maliyetleri ve potansiyel kaynaklarınızı daha planlama aşamasında değerlendirmek, sürdürülebilir ve sistemli bir izleme dönemi geçirmenize katkı sunacaktır.

Örgüt kapasitenizin başta size yeterli görünmemesi, her zaman söz konusu izleme çalışmasını yapmayacağınız anlamına gelmez. Eksik bulduğunuz yönleri yeni iş birlikleriyle telafi edebilirsiniz. Mevcut izleme çalışmalarını incelediğinizde alanda kimlerin olduğunu göreceksiniz. Bu örgütlerle işbirliği yaparak onların uzmanlığından yararlanabilir, hatta izleme çalışmasını birlikte yürütecek bir ortaklığı kurabilirsiniz. Her iki yöntemin de örgütünüzün kapasitesini güçlendirme potansiyeli vardır.

- İzleme çalışmasında hangi veri toplama yöntemlerini kullanacağız?

İzlemeden elde edilecek veriler, izlemenin kapsamına ve yöntemine göre değişir. Neyi izleyeceğinize, yani kapsama karar verdiğinizde hangi bilgilere ihtiyacınızın olduğuna ve bunlara nasıl ulaşabileceğinizi tespit etmelisiniz. Planlama aşamasında bunları düşünmek, metodoloji konusundaki bilgi ve becerilerinizi değerlendirmenizi ve varsa eksik yönlerinizi tamamlamanızı sağlar. Hangi yöntemi kullanırsanız kullanın, nihai amacınızın objektif verilere dayalı bir izleme çalışması gerçekleştirerek insan haklarının gelişmesine katkı sunmak ve bir değişim yaratmak olduğunu unutmayın (**HURIDOCs, 2003**).

İnsan haklarını izleme çalışmalarında veri toplama ve analizle ilgili detaylı bilgileri rehberin üçüncü bölümünde bulabilirsiniz.

³ Hak örgütlerinin araştırma ve izleme raporlarını İnsan Hakları İzleme Veritabanında bulabilirsiniz:

www.insanhaklariizleme.org



- İzleme çalışmasının nihai çıktısı ne olacak?

Yani insan haklarına dair elde ettiğimiz bulguları ne şekilde yaygınlaştıracacağız?

İzlemeden elde edilen bulguların ve bu bulgulara dayanarak üretilen tavsiyelerin yaygınlaştırılması da bundan önceki aşamalarla eşit önemdedir. Hak örgütleri, insan haklarının izlenmesinin haklara dair değişim yaratmanın bir aracı olduğunu hatırlayarak savunuculuğu ve izlemeyi bir arada düşünmelidir. Bulgularınızı nasıl yaygınlaştıracanız, belirlediğiniz amaca ve hedef kitlenize - izlemenin çıktılarını kullanacak kesimlere - göre değişiklik gösterir.

İzlemenin en yaygın çıktısı, verilerin analiz edildiği bir izleme raporudur ve genellikle yalnızca sürecin sonunda hazırlanır. İzleme raporuyla birlikte, infografik, video, animasyon gibi farklı araçları düşünebilirsiniz. Dahası, bulgularınızı paylaşmak için sürecin tamamlanmasını beklemek yerine bazı ara aşamalarda elde ettiğiniz temel verileri yayımlayıp çalışmanızın farklı kesimlerin ilgisini çekmesini sağlayabilirsiniz.

İzleme sürecinin raporlanması ile ilgili daha detaylı bilgileri 4. Bölüm'de bulabilirsiniz.

3. Veri toplama ve analiz

3.1 İnsan haklarının izlenmesinde metodolojik yaklaşımlar

Birleşmiş Milletler yapısı olduğundan beri, sözleşmeler ve denetim organları aracılığıyla devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği takip edilmektedir. Bu takip, soyut kavramlar olan hakların, ölçülebilir ve küresel olarak kıyaslanabilir şekilde ifade edilmesiyle gerçekleşir. Bugün BM nezdinde insan hakları izlemesi, 12 anlaşma ve 9 ek protokol ile korunan 60'dan fazla hakkın, 400'den fazla nitel ve nicel gösterge ile izlenmesi anlamına gelmektedir (**Farris & Dancy 2017**).

Soyut ve tartışmalı kavramların ölçülebilir ve kıyaslanabilir şekilde ifade edilmesinin genellikle nicel bir araştırma yaklaşımı gerektirdiği düşünülebilir -ve insan hakları izlemesi nicel araştırma yöntemlerinin kısıtları ile eleştirilebilir. Gerçekten de eğitim, sağlık, gelir gibi alanları içeren demografik veriler, sosyal ve ekonomik hakların ne kadar gerçekleştiğini analiz etmek için önemlidir. Ancak bu veriler, hizmetleri ölçer, hakları değil.

Öte yandan, bazı ihlallere ya da bazı gruplara ilişkin veriler olmayabilir ya da özellikle tutulmayabilir. Örneğin hiçbir devlet işkence verilerini kaydedip yayınlamaz. Kaçak göçmenler ya da evsizler gibi popülasyonun tamamına ulaşamayan gruplara ilişkin veriler sınırlı olabilir. Özellikle kişi ve grupların dışlandığı ve damgalandığı durumlarda ihlaller gizli kalabilir. HIV pozitif kişilerin yaşadıkları ayrımcılık olayları gibi ya da LGBTİ+'lara ilişkin herhangi bir veri olmaması gibi. Ulaşılması zor olan grupların yaşadığı ve gizli kalan ihlalleri ortaya çıkarmak için nicel yaklaşımlar yeterli değildir.

Nicel yöntemler, genelleme yapmak, sayılarla farkları ortaya koymak için kullanılırken; nitel yöntemler görünmez olanı ortaya çıkarır. İnsan haklarının izlenmesinde, genel durumun ve uygulama sonuçlarının belirlenmesi önemli olduğu kadar, ulaşılması zor ve hassas grupların yaşadığı ve saklı kalan ihlalleri görünür kılmak da aynı şekilde önemlidir. Bunlara ilişkin veriye ise nitel yöntemlerle ulaşılabilir.

İnsan hakları izlemesinde, nitel ve nicel yaklaşımdan hangisinin kullanılacağı, izlemenin amacıyla belirlenir. Her iki yaklaşımın da izleme alanına farklı katkıları vardır. İstatistikler kadar, sayıların arkasındaki kişisel hikayeler de izleme çalışmaları için önemlidir. Dolayısıyla insan hakları izlemesinde hem nitel hem de nicel araştırma yaklaşımlarının birlikte kullanılması tercih edilir (**Satterthwaite & Kacinski, 2017, Walker 2017**).



İnsan hakları izlemesinde vaka temelli izleme ve gösterge temelli izleme olmak üzere iki temel metodolojik yaklaşım vardır. Vaka temelli yaklaşım, belli bir hak ihlali olayını araştırır, mağdurları ve failleri belirler. Hem nicel hem nitel veri toplanır. Birincil kaynaklarla (hayatta kalanlar, tanıklar ve hatta faillerle) derinlemesine görüşmeler yapılır; ilgili arşiv, morg, adalet verileri toplanır; gösteri, yürüyüş gibi olaylar gözlemlenir; medya taraması ve dava takibi yapılabilir. Vaka temelli yaklaşımda, görüşme yapılan kişilerden ya da gözlemlenen olay ve mekânlardan veriler standartlaştırılmış formatlarla toplanmalıdır. Vaka temelli izleme, belli bir durumda şiddetin biçimlerini ve seviyesini anlamaya yardım eder. Açığa çıkmayan ihlalleri görünür kılar. Şikayet ve yaptırım mekanizmalarının işlevselliğini ortaya çıkarır (**HURIDOCS 2003- 2001, Satterhwaite & Kacinski, 2017, Walker 2017**).

Gösterge temelli yaklaşım ise, belli bir olaya odaklanan vaka temelli yaklaşımın tersine, bir ülkedeki insan hakları pratiğine ilişkin genel bir anlayış sağlamayı amaçlar ve ihlallerin ne sıklıkla ve ne derece gerçekleştiğini ortaya koymaya çalışır. Bunun için standartlaştırılmış ölçekler kullanır. Böylece diğer ülkelerle kıyas yapma imkânı sağlar. Bu standartlaşmış ölçeklerden en önemlisi, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin geliştirdiği gösterge çerçevesidir. Bu çerçeve, devletin saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerini analiz etmek için yapı, pratik ve politika olmak üzere üç kategori tanımlar (**HURIDOCS 2003-2001, Satterhwaite & Kacinski, 2017, Walker 2017**).

Bu iki yaklaşımdan hangisinin kullanılacağı, izleme yapacak olan sivil toplum örgütlerinin amaçları ve kaynakları ile bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, sağlık, ayrımcılık gibi belli bir alanda uygulamaları ve sonuçlarını izlemek için gösterge temelli izleme kullanılır. Öte yandan, özellikle verisi bulunmayan ya da yetersiz olan ya da cezaevleri gibi izleme çalışmalarına özellikle açılmayan kapalı kurumlarda yapılacak izleme çalışması, vakalar üzerinden mümkün olacaktır. Bu durumda, belli bir dönemde erişilen tekil vakalar bir araya getirilerek analiz edilir ya da birçok kişiyi etkileyen bir vaka araştırılır. Cinsel şiddetten ya da işkenceden hayatta kalanların, HIV pozitif kişilerin, LGBTİ+'ların sivil toplum örgütlerine bildirdikleri ihlal yaşantılarının düzenli olarak raporlanması, verisi az ve yetersiz olan bu ihlaller konusunda savunuculuk yapmak isteyen örgütler için önemli bilgi sağlar.

İzleme çalışmaları, uzun zaman isteyen emek yoğun çalışmalardır ve dizaynından, verilerin toplanması ve analizine belli konularda uzmanlık ve finansal kaynağa ihtiyaç vardır. Diğer yandan, seçimlerin engellilere uygun olup olmadığını izlemek için, oy kullanma noktalarının gözlenmesi gibi daha az maliyetli şekilde de gerçekleştirilebilir. İzleme için gerekli olan kaynağı, izlemenin amacı ve kapsamı belirleyecektir. Ayrı bir izleme çalışması yapmak için yeterli kaynağınız yoksa ve dolayısıyla kendi verinizi üretmeniz zor ise resmi veri yaklaşımını kullanarak, devletin yayınladığı ilgili tüm istatistikleri uluslararası mevzuat çerçevesinde yorumlayarak savunuculuk yapabilirsiniz.



BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği izleme çerçevesi için bakınız.

Manual on Human Rights Monitoring

<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/OHCHRIntro-12pp.pdf>

Training Manual on Human Rights Monitoring

<https://www.ohchr.org/documents/publications/training7introen.pdf>

İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu

[https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?](https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=OHCHR_TR_F7-finalfromUN.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=1966)

[file=OHCHR_TR_F7-finalfromUN.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=1966](https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=OHCHR_TR_F7-finalfromUN.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=1966)



3.2 İnsan hakları göstergeleri

İster hak ihlallerini içeren olayları ve durumları ister devletin hakların hayata geçmesi için ortaya koyduğu çabaları izleyin, her tür izleme çalışması için bilgi toplamanız, belgelemeniz ve raporlamanız hayati önem taşır. Vakaların izlemesi için ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediğine, gerçekleştiyse nasıl gerçekleştiğine ilişkin kanıt ve bilgilerin toplanması gerekirken, devletin çabalarının izlenmesi için göstergeler kullanılır.

İnsan hakları izlemesinde göstergeler, bize hakların hayata geçip geçmediğini veya ne ölçüde hayata geçtiğini gösterir. Genellikle soyut şekilde ifade edilen ya da bizim öyle olduğunu düşündüğümüz hakları göstergeler sayesinde daha somut düşünebilir ve bileşenlerine ayırabiliriz. İnsan hakları göstergeleri, bize mevzuat, uygulama ve uygulama sonucunda ortaya çıkan etki veya başarı konusunda fikir verir.

İnsan haklarını izleme çalışmalarında genellikle üç tür gösterge kullanırız: Yapısal gösterge, süreç göstergesi ve sonuç göstergesi. Yapısal göstergeler, uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğun değerlendirilmesinde yol göstericidir. Devletin ve diğer yükümlülük sahiplerinin insan hakları yükümlülüklerine uygun tedbirler almayı kabul edip etmediğini, bu yönde niyetinin ve taahhüdünün olup olmadığını anlamamıza yardımcı olur. İnsan hakları sözleşmelerinin ve protokollerinin onaylanması, insan haklarıyla ilgili kanunların ve ikincil mevzuatın varlığı, hakların korunması ve geliştirilmesi için gerekli olan temel kurumsal mekanizmaların oluşturulması yapısal göstergelerin kapsamına giren başlıca konulardır (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [BMİHYK], 2012).

Bazı yapısal gösterge örneklerini aşağıda bulabilirsiniz⁴ :

Eğitim Hakkı	- Devletin taraf olduğu, eğitim hakkı ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve bunlara koyduğu çekinceler - Zorunlu ve parasız eğitimi düzenleyen iç hukuk metinlerinin kapsamı - Eğitim oranının artması için ulusal ve yerel düzeyde hazırlanan politika belgeleri ve eylem programları
Sağlık hakkı	- Devletin taraf olduğu, sağlık hakkı ile ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve bunlara koyduğu çekinceler - Anayasa ve diğer yasalarda sağlık hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı
Örgütlenme özgürlüğü	- Tüzel kişiler dahil olmak üzere herkesin örgütlenme hakkını tanıyan bir yasal çerçevenin varlığı - Vatandaş olmayanlar, yabancılar, çocuklar ve devlet memurları dahil örgütlenmek isteyen kişi ve grupların eşitliğini güvence altına alan yasaların varlığı

Süreç göstergeleri ise yükümlülük sahiplerinin yukarıda bahsedilen insan hakları taahhütlerini gerçekleştirmek için gösterdiği çabaları ölçer. İnsan haklarının hayata geçmesiyle ilgili politika tedbirlerinin ve eylem programlarının uygulanması sırasında meydana gelen gelişmeler, süreç göstergelerinin kapsamındadır. Süreç göstergeleriyle ilgili en önemli hususlardan biri, devam eden çabaları ortaya çıkarmayı amaçladığı için insan haklarıyla ilgili atılan adımları bir defaya mahsus değil, sürekli takip etmeyi gerektirmesidir.

⁴ Bu bölümde yer alan gösterge örneklerinin bazıları BMİHYK'nin "İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu"ndan (2012) alınmış veya uyarlanmıştır.

Süreç göstergelerine örnek vermek gerekirse:

Eğitim Hakkı	- Son beş yılda hükümet tarafından zorunlu ilköğretim için ayrılan ve kullanılan yıllık bütçe - Eğitim düzeyinin düşük olduğu illerde son beş yılda açılan okulların sayısı
Sağlık hakkı	- Hastalıklara karşı aşılanmış çocukların oranı - Sağlık ve beslenme konularında eğitim verilen okul çağındaki çocukların oranı
Örgütlenme özgürlüğü	- Dernek ve vakıf kurma usulleriyle ilgili STÖ'lere sunulan yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerin varlığı - Hem yerel hem de uluslararası kuruluşlar tarafından STÖ'lere sağlanan erişilebilir, esnek ve uzun dönemli fon imkanları

Son olarak, hakların kullanımı konusundaki güncel durumu öğrenmemizi sağlayan sonuç göstergeleri, devletin insan haklarıyla ilgili çabalarının sonuçları hakkında fikir verir. Bu göstergeler sayesinde, insan haklarına dair hedefler ya da kazanımlar kadar yükümlülük sahiplerinin gerekli gayreti göstermediği için meydana gelen hak ihlallerini de değerlendirebiliriz (HURIDOCs, 2003). Örneğin, hem “yeterli yaşam alanına sahip ve güvenli yapı yönetmeliklerine uygun kalıcı konutlarda yaşayan hanehalkı oranı” hem de “tehlikeli ve sağlıksız koşullarda veya bunların yakınında yaşayan hanehalkı oranı” barınma hakkı ile ilgili sonuç göstergeleri olarak kullanılabilir.

Sonuç göstergelerinin bazı örnekleri aşağıda yer almaktadır:

Eğitim Hakkı	- Okuma yazma bilenlerin sayısının genel nüfusa oranı ve bu oranın cinsiyete, yaşa ve bölgelere göre dağılımı - Anadilinde eğitim gören çocukların oranının eğitim düzeyine ve mensup oldukları azınlıklara göre dağılımı
Sağlık hakkı	- Bebek ve beş yaş altı ölüm oranları - Güvensiz doğal çevre ve çalışma ortamının neden olduğu ölüm, yaralanma, hastalık ve engelliliklerin yaygınlığı
Örgütlenme özgürlüğü	- STÖ üyeleri ve yöneticilerine yönelik yürütülen soruşturmaların ve açılan davaların sayısı

İzleme süreci için oluşturduğunuz yapısal, süreç ve sonuç göstergelerini değerlendirirken aralarındaki bağlantıyı unutmamalısınız. Bu, gelişmeler arasında neden-sonuç bağlantısı kurmanıza ve elde ettiğiniz verileri doğrulamanıza yardım ederek bütün süreci gerçekçi bir biçimde yorumlamanızı sağlar. Örnek vermek gerekirse, yapısal bir gösterge olan “kolluk etik ilkeleriyle ilgili yasal düzenlemelerin varlığı ve kapsamı” ile süreç göstergesi olan “işkence ve kötü muamele nedeniyle hakkında soruşturma açılan kolluk kuvvetlerinin oranı” ve yine bir sonuç göstergesi olan “rapor edilen işkence ve kötü muamele vakaları” birbiriyle bağlantılıdır. İşkence vakalarındaki artış ve azalmanın yapısal veya uygulamaya bağlı unsurlara göre gerçekleştiğini ancak bütün bulguları birlikte değerlendirerek anlayabiliriz (BMİHYK, 2012).

Son olarak, izleme çalışmanız sırasında kullanacağınız göstergelerin sayısı, yaptığınız izlemenin amacı ve kapsamıyla birlikte örgütsel kapasitenize bağlıdır. Ne kadar fazla gösterge belirlerseniz o kadar fazla ve farklı bilgi toplama aracına ihtiyaç duyarsınız. Öte yandan, eğer belirli bir hakkı izliyorsanız, az sayıda gösterge genellikle odaklı ilerlemenizi sağlarken, bazen de tespit ettiğiniz ihlallere veya kazanımlara dair genelleme yapmanızı zorlaştırabilir.

3.3 İnsan haklarının izlenmesinde etik ve metodolojik ilkeler

İzleme çalışmalarının, evrensel olarak kabul gören etik ilkelere uyması beklenir. Çalışmanın tasarımı, verilerin toplanması, analizi ve raporlanması süreçleri bu ilkelere aykırı olacak şekilde manipüle edilmemelidir.

Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir:

Gönüllü Katılım

İzleme çalışması için bilgi toplanan kişiler, katılımlarının gönüllü olduğunu, istedikleri zaman hiçbir olumsuz sonuçla karşılaşmadan çalışmadan ayrılacaklarını, çalışmaya katılmaları ya da katılmamaları durumunda herhangi bir zarara uğramayacaklarını bilmelidirler.

Gizlilik ve Onay

Bilgi alınan tüm kişiler, toplanan bilginin neden toplandığı, nasıl kullanılacağı konusunda bilgilendirilmeli ve verecekleri bilgilerin kullanılması konusunda onayları alınmalıdır. Bu kişilerin kimlikleri gizli tutulmalı ve yanıtları anonimleştirilmelidir. Kişisel bilgiler gerekli olmadığı durumlarda alınmamalı, alınması gerekiyorsa güvenlikleri sağlanmalıdır.

Zarar Vermeme

Bilgi alınan kişilerin insan onurunu ve gizliliklerini korumak, bu çalışma nedeniyle hayatlarında tehlikeye yol açmamak hayati önem taşır. Ayrıca izleme çalışması kapsamında mağdurlarla görüşülecek ise görüşmeyi yapacak kişilerin konunun hassasiyetinin farkında olması ve herhangi bir örselenmeye neden olmayacak şekilde görüşmeyi gerçekleştirmesi gerekir.

Diğer taraftan, şiddet hikayelerini dinlemenin de kişiler üzerinde uzun vadede olumsuz etkileri olabileceği için, şiddetten hayatta kalanlarla görüşme yapacak kişilere de izleme çalışması süresince psikolojik destek sağlanmalı, gerekli hallerde görüşmelere ara vermeleri sağlanmalıdır.

Ayrıntılı Bilgi ve Kanıt

İnsan hakları izlemesi varsayımlar ya da söylentiler üzerine değil, ayrıntılı bilgi ve kanıta dayalı olmalıdır. Toplanan tüm bilgilerin doğruluğu kontrol edilmelidir. İzleme raporunda, bilgi ve veri toplama yöntemleri, bunların nasıl analiz edildiği ve kullanılan metodoloji açıklanmalı, kaynakların ve bilgilerin güvenilirliği ortaya konulmalıdır.

Özellikle güvenlik gibi nedenlerle diğer kaynakların doğrulamaktan çekindiği, ancak göz ardı edemediğiniz bir bilgiyi (insan ticareti, çocuğun cinsel sömürüsü vb. konularla ilgili olabilir) izleme raporunuza dahil etmek isterseniz, doğrulayamadığınızı, neden doğrulayamadığınızı ve neden göz ardı edemediğinizi açıklayarak raporunuza dahil edebilirsiniz.

Gerçeklere Dayanan Analiz

Toplanan ve doğrulanan veriler, birbiriyle ilişkilendirilerek analiz edilmelidir. Analiz, toplanan verilerin alt alta konması değil, ele alınan soruna çözüm geliştirmektir. Analiz, yönelimleri ortaya koymalı, güç ilişkilerini tanımlamalı ve ne-nerede-ne zaman-nasıl-neden-kim sorularını yanıtlamalıdır.



Çözüm Odaklılık

İzleme çalışmaları, ele aldıkları sorunlar için çözüm stratejileri geliştirmeli; hükümet, sivil toplum, uluslararası topluluk gibi ilgili tüm taraflar için bir dizi öneri ortaya koymalıdır. Öneriler; sorundan etkilenenlerin ihtiyaç ve beklentilerini ortaya koymalı, taraflardan beklentileri somut, açık, anlaşılır şekilde tanımlamalı, uygulanabilir olmalı ve uygulaması için gerçekçi bir zaman aralığı belirlemelidir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık

İzleme çalışmalarının toplumsal cinsiyete duyarlı olması, insan hakları sorunlarının kadın ve erkekleri farklı etkilediğinin farkında olmak, kadınların deneyimlerini izleme çalışmasına dahil etmek, ihlallerin toplumsal cinsiyet boyutunu ortaya koymaktır. Toplanan veriler yaşa, cinsiyete ve diğer parametrelere (din, etnik kimlik, vb.) göre ayrıştırılmış olmalıdır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi anlamak, ihlallerin nedenlerini ve alınacak önlemleri belirlemek için önemlidir.

Cinsiyete duyarlı bir izleme çalışması;

- toplumsal cinsiyeti bir bölüm olarak değil, çalışmanın tamamında anaakımlaştırır,
 - cinsiyete duyarlı bir dil kullanır,
- cinsiyet ilişkilerini deneyim, ihtiyaç, güç, katılım, haklara erişim gibi konulardaki farklılıklar üzerinden analiz eder,
 - hem kadınların hem de erkeklerin bakış açısını temsil eder,
 - kadınları sadece mağdur olarak değil, hak sahibi olarak tanımlar.



İzleme ilkeleri için bakınız.

Basic Principles of Human Rights Monitoring

<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter02-MHRM.pdf>

Integrating Gender Into Human Rights Monitoring

<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter15-20pp.pdf>

3.4 Veri nereden ve nasıl toplanır?

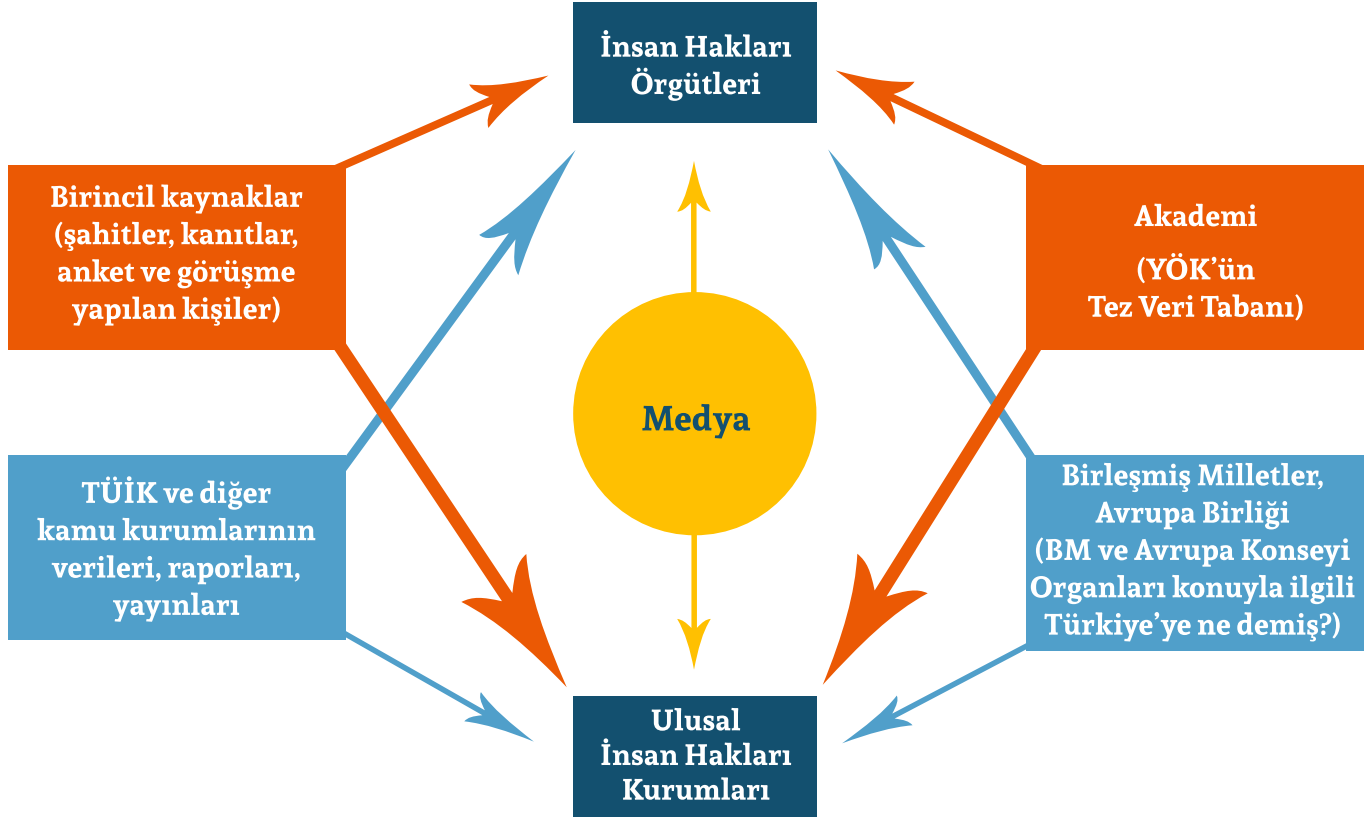
Hangi verileri nereden nasıl toplayacağınız, yürüttüğünüz izleme çalışmasının amacına, örgütünüzün kapasitesine ve izleme tasarınıza bağlı olarak şekillenir.

- **İzleme çalışmasının amacı ne?**
- **Hangi bilgiler gerekiyor?**
- **Bu bilgiler nasıl elde edilir?**
- **Uzmanlığınız ve kaynaklarınızla hangi verilere ulaşabilirsiniz?**
- **Bu verileri nasıl analiz edeceksiniz?**
- **Birincil ve ikincil kaynaklar neler/kimler?**



Bu soruların yanıtları doğrultusunda, uygun olan veri toplama yöntemleri seçilir. Sosyal bilimlerde kullanılan anket, görüşme, gözlem gibi tekniklerin yanında, bilgi edinme kanununu da veri toplamada bir araç olarak kullanabilirsiniz.

İzleme metodolojisi hazırlanırken, hem nicel hem de nitel veriler elde edecek şekilde birden fazla yöntemin kullanılması tavsiye edilir. Karma metodolojiler, her iki yöntemin avantajlarını kullanarak daha bütünsel bir resim elde edilmesine yardımcı olur. Farklı kaynaklardan farklı yöntemlerle veri toplamak, nicel ve nitel verileri birleştirmek, sonuçların geçerliliğini güçlendirir ve toplanan verilerin doğrulanmasını sağlar.



• Literatür Taraması

Literatür taraması, çalışılacak konunun literatürünün araştırılması ve incelenmesidir. Ele alınacak konuyla ilgili son dönem yayınların derinlemesine analiz edildiği, araştırma sürecinin kritik bir bileşenidir. Bir sorun ile ilgili araştırma yapmanın ilk adımı o konu ile ilgili yapılmış araştırmaları ve diğer bilgi kaynaklarını okumaktır. Böylece konunun literatürü taranmış ve sentezlenmiş olur ve literatürdeki yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olunur. Aynı zamanda yeterli veri ve araştırma olan alanlar ile araştırmaya ihtiyaç olan alanların belirlenmesini sağlar. Literatür, konu ile ilgili akademik yayınları, kamu kurumları ile diğer STÖ'lerin yayınlarını, medya yayınlarını ve edebiyat eserlerini kapsar.

İzleme çalışmalarında da izleme yaptığınız alana dair siyasal, sosyal ve yasal bir çerçeve sunmak; söz konusu insan hakları sorunun tarihsel, kültürel, sosyal bağlamını anlamak için literatür taraması yapmalısınız. Bunlar mahkeme kayıtları, politikacıların beyanları, ulusal ve uluslararası yasal mevzuat ve sosyo-ekonomik göstergeler vb. kaynaklarla desteklenmelidir.

İzleme çalışmasında ortaya koyduğunuz arka plan bilgisi, çalışmayı yapanın yani örgütünüzün konuya hakimiyetini ve dolayısıyla güvenilirliğini ortaya koyar. Ancak arka plan bilgisi verirken, literatür taramasından elde ettiğiniz verileri peş peşe sıralamamaya özen gösterin. Çok sayıda farklı kaynak arasında bağ kurarak bunları sentezlenmeli ve izlemenin konusu hakkında literatürün bir görünümünü sunmalısınız. Çizilen bu genel çerçeve kapsamında, izleme çalışmasının neden önemli olduğu, neden bu çalışmaya ihtiyaç duyulduğu, çalışmanın hedef gruplar üzerindeki etkisi ve alana katkısı ortaya konulmalıdır.

• Anket

Anket, kişilerin tutum, davranış, bilgi ve düşünceleri konusunda standart bir soru formu kullanılarak bilgi toplanmasıdır. Anket, kısa süre içinde birçok kişiden standart bir şekilde veri toplamak ve böylece duruma ilişkin genel bir çerçeve çizmek için başvurulan bir yöntemdir. Doğrudan gözlemlenemeyecek kadar büyük bir nüfus hakkında (örneğin ülke geneli) bilgi toplamak için idealdir. Anketlere cevap verme oranının düşük olması, bu tekniğin dezavantajlı özelliğidir.

Anketi hazırlarken, soruların içeriği, ifade ediliş şekli, sıralaması gibi noktalara dikkat etmelisiniz. Belirsiz ifadelerden, önyargılı ve değer yüklü kelimelerden, yönlendirici sorulardan kaçınmak, cevaplayacak olanların anlayacağı şekilde açık ve doğrudan ifadeler kullanmak önemlidir. Demografik özelliklerin sorulduğu soruları başa koymayı, hassas konuları içeren ya da açık uçlu sorulara anketin başında yer vermemeye özen göstermelisiniz.

Anket konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta örneklem seçimidir. Örneklem, belli bir nüfus hakkında istatistiki çıkarımlar yapmak için, o nüfusu temsil eden bir kümeyi belli kurallarla seçmektir. Zaman ve maliyet bakımından, nüfusun tamamını incelemenin mümkün olmadığı durumlarda, söz konusu nüfusu analiz etmek için temsili bir örneği incelenir. Anket sonuçlarının tüm nüfusa genellenebilmesi için, seçilen örneğin nüfusu temsil etmesi gerekir. Ankete dayanan bir araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği örneklem seçimine bağlıdır.

İncelenecek olan nüfus, bazen belirli bir okuldaki çocuklar gibi daha dar bir kapsamda olabilir; bazen de ülkedeki 0-6 yaş grubu çocuklar gibi çok daha büyük olabilir. Bazen nüfusun tamamı bilinmeyebilir (okul çağındaki kayıtsız mülteci çocuklar gibi). Nüfusun büyüklüğüne ve özelliklerine göre, örneklem seçiminde kullanılan farklı yollardan uygun olan seçilerek örneklem belirlenmelidir.

• Derinlemesine Görüşme

Görüşme, anketten daha kişileştirilmiş bir tekniktir. Anket, kısa zamanda duruma ilişkin genel bir görünüm sağlarken, görüşme ile daha ayrıntılı ve derinlikli bilgi elde edersiniz. Görüşme, yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış bir dizi açık uçlu sorunun sorulması ve yanıtların kayda geçirilmesi şeklinde gerçekleşir.

Ancak görüşme sadece soru sormak değildir, aynı zamanda bir konuşma başlatmayı, ilişki kurmayı gerektirir. Görüşmede toplanacak verinin kalitesi, büyük oranda görüşmeyi yapacak kişinin becerisine bağlıdır. Özellikle şiddet deneyimi gibi özel konular konuşulacaksa, görüşmeyi yapacak olan kişinin duyarlı, dikkatli ve özenli olması gerekir.

İzleme çalışması için yapılacak görüşmelerden önce mutlaka hazırlık yapmalısınız. Sosyal bilim araştırmalarından farklı olarak, izleme çalışmalarında yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmamalıdır. Görüşmeye gitmeden önce, hangi bilgileri isteyeceğinizi ve hangi soruları soracağınızı belirleyerek soru formunu yapılandırmalısınız. Görüşme yapacağınız kişiyi, görüşmenin amacı, bilgileri nasıl kullanacağınız ve görüşmenin nasıl kaydedileceği hakkında bilgilendirmeniz ve istemedikleri soruları yanıtsız bırakabileceklerini belirtmeniz gerekir. Cevaplar düzgün bir şekilde kayıt edilmeli, kişinin kullandığı ifadeler olduğu gibi yazılmalıdır.

• Odak Grup Görüşme

Odak grup görüşmesi, küçük bir katılımcı grubu ile (6-10 kişi) ortak bir yerde toplantı şeklinde görüşme yapılmasıdır. Görüşmeyi gerçekleştirecek kişi, kolaylaştırıcı rolü üstlenerek, tartışmayı yönlendirmeli, herkesin eşit katılımından emin olmalı ve konunun dağılmasına engel olmalıdır.

Odak grup görüşme, grup dinamiği ve etkileşimi ile ortaya çıkan yeni bilgi ve fikirler için yapılır. Dolayısıyla grup içinde etkileşim sağlanması önemlidir. Odak grupla amaçlanan, bir katılımcının görüşünü diğerinin geliştirmesi ve böylece daha ayrıntılı bilgiler elde etmektir. Odak grup görüşmelerinin, baskın bir katılımcı tarafından domine edilme riski olabilir ya da bazı insanlar başkalarının önünde özellikle hassas konularda görüşlerini ifade etmek istemeyebilirler.

• Gözlem

Gözlem, araştırma konusu hakkında insanların, etkileşimin, mekanların, davranışların, olayların doğrudan ve sistematik olarak izlenmesi ve kayıt edilmesidir. Araştırmacı, araştırma yapılan konunun bulunduğu ortama dahil olarak gözlem yaparsa katılımlı gözlem olarak adlandırılır. İlgili ortama girmeden dışarıdan gözlem yapmak ise doğrudan gözlem olarak adlandırılır.

Gözlem, özellikle sözel olmayan durum ve davranışlara ilişkin bilgi toplanmasında etkili bir araçtır. Gözlem tekniği ile veri toplama, gözlemcinin gözlemden yeni bir şey öğrenmediği noktaya kadar devam eder. Gözlemden önce tam olarak ne ile ilgili bilgi elde edilmek istendiği netleştirilmeli ve yapılandırılmış bir gözlem yürütülmelidir.



Veri Toplama Yöntemleri için ek kaynakça

Araştırma Verileri Yönetimi Eğitim Portalı

<https://acikveri.ulakbim.gov.tr/>

Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

<http://www.arastirmarehberi.org/>

Bilgi Edinme Başvurusunda Yeni Dönem: CİMER

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2020.

<https://www.katilimhakki.org/wp-content/uploads/2020/01/Bilgi-Edinme-Bas%CC%A7vurusu.pdf>

Sivil Toplum Örgütleri için Temel Veri Eğitimi Kılavuzu

Eşit Haklar için İzleme Derneği, 2021.

<https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/10/STO%C-C%88ler-ic%CC%A7in-Temel-Veri-Eg%CC%86itimi-Klavuzu-Dijital.pdf>



4. Raporlama

İnsan haklarının hayata geçip geçmediğini anlamak için yaptığımız izleme, bilgiyi toplama, sınıflandırma ve kullanma sürecidir. Raporlama da bu sürecin belgelenmesi, sonuç ve önerilerin ilgililerle paylaşılması aşamasıdır. Raporlama, insan haklarını izleme sürecinin önemli bir bileşenidir. İzleme sürecini yalnızca bir gözlem faaliyeti olmaktan çıkarmak için topladığımız verileri insan hakları standartlarına göre anlamlandırmalı, hak sahipleri, yükümlülük sahipleri ve diğer ilgili kesimlerin kullanabilecekleri duruma getirmeliyiz.

Her ne kadar izlemenin bir çıktısı olduğu için detayların düşünülmesi ileriki aşamalara bırakılsa da raporu planlama aşamasından bağımsız düşünmemek gerekir. Dolayısıyla, izleme planını hazırlarken sorduğumuz özellikle amaç, kapsam ve hedef kitle ile ilgili sorular raporun hazırlanma sürecinde de geçerli:

• Bu raporu neden yazıyorsunuz?

Bu sorunun en kolay yanıtı izleme çalışması sırasında ulaştığınız verileri yorumlayıp yaygınlaştırmak olabilir. Ne var ki, esas yanıt bulmak için izlemeyi planladığınız zamana geri dönmenizi öneririz. Nasıl bir sorun veya hak ihlali tespit ettiniz ve neyi değiştirmek istediniz ki bu izleme çalışmasını yürüttünüz? Yaptığınız izleme çalışmasının amacı raporunuzun amacını da belirleyecektir. Unutmayın, izleme çalışmanızın ve sonucunda yazdığınız raporun amacı, insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmak, ihlallerin sona ermesi için öneriler geliştirerek yükümlülük sahiplerinin hesap verebilirliğini arttırmak ve hak ihlaline uğramış ya da uğrayacak hak sahiplerinin hak arama çabalarını desteklemektir.

• Hangi hakları izlediniz ve buna nasıl karar verdiniz?

Raporunuzu yazarken, izleme çalışmanızın çıkış noktasını hatırlamanız faydalı olabilir. Sizi bir izleme çalışması yürütmeye iten nedenleri (diğer bir deyişle, hak ihlallerini) ve hangi hakları hangi uluslararası standartlara dayanarak izlediğinizi açıklamak, raporunuzun çerçevesini çizmenize yardımcı olacaktır.

Veri toplamaya başladığınızda, izleme planınızda yer alan haklardan daha farklı ve daha fazla hak ihlali ile karşılaşabilirsiniz. Ancak raporunuzda doğrulanabilir ve güvenilir verilerle tespit ettiğiniz hak ihlallerine yer vermelisiniz. Raporunuzda yer verebileceklerinizin bir sınırı olduğunu, bir raporda her şeyden bahsetmenin imkansız olduğunu unutmayın. Bir izleme raporunda bütün haklara yer vermek, ne yazık ki hem yazar olarak sizin hem de okuyucuların odağını kaybetmesine yol açabilir. Tüm haklardan bahsetmeye çalışarak raporunuzu gereksiz yere uzatmak da raporun etkisini azaltabilir. İnsan hakları izleme raporunuzun beklediğiniz etkiyi yaratması için mümkün olduğunca bir odağı takip etmeye özen gösterin.

• Bu raporu kimin için yazıyorsunuz?

Raporunuzun hedef kitlesini belirlemeniz de en az raporu yazma amacınız kadar önemlidir. Bu izleme raporunu kimlerin okumasını istiyorsunuz? Ya da kimlerin fikrini etkilemek, değiştirmek istiyorsunuz? İnsan hakları raporlarının okuyucuları genellikle kanun yapıcılar, yerel yönetimler, akademisyenler, diğer STÖ'ler, aktivistler, avukatlar ve uluslararası kuruluşlardır ancak bunların hepsinin görmek istediği bilgi farklı olabilir.



Ayrıca, raporunuzun hedef kitlesi, kullanacağınız terimleri ve cümleleri de belirler. Çünkü izleme çalışması sırasında neyi tespit edersek edelim, bunu farklı gruplara farklı şekillerde anlatmanın yolunu bulmamız gerekir.⁵

İzleme raporunuzun önemli bir savunuculuk aracı olduğunu düşündüğümüzde, tespit ettiğiniz ihlalleri ve bunlara yönelik çözüm önerilerinizi ne kadar fazla kişi okursa, insan haklarının mevcut durumunun değişme olasılığı o kadar artabilir.

İzleme çalışmanızın sonunda çıkaracağınız raporun okunurluğunu ve etkisini arttırmak için bazı temel ipuçlarını aşağıda bulabilirsiniz:

- Raporunuz uzunsa bütün başlıkları özetleyen bir “Yönetici Özeti” hazırlayın.
- Raporunuzda doğrulanmış verileri ve bilgileri kullanın. Emin olmadığınız bilgilerin 100% doğrulanmadığını mutlaka belirtin ve buna rağmen raporda neden yer verdiğinizi açıklayın.
- Raporunuzda “Yöntemler” veya “Metodoloji” için ayrı bir başlık açarak izleme çalışması sırasında kullandığınız veri toplama tekniklerini, verileri/bilgileri nasıl doğruladığınızı ve karşılaştığınız zorlukları açıklayın. Tek bir yöntemle topladığınız verileri doğrulayamayacağınız için birden fazla yöntem/teknik kullanmanız gerekir.
- İzleme çalışması sırasında derinlemesine görüşme veya odak grup görüşmesi gibi veri toplama yöntemleri kullandıysanız, görüştüğünüz kişilerin fikirlerini alt alta sıralamak yerine bunları raporunuzla bağlantılı bir şekilde analiz edin. Bu, anketlerin sonunda oluşturduğunuz tablo ve grafikler için de geçerli. Okuyucuların mevcut durumu insan hakları standartlarına göre yorumlamanıza ihtiyaç duyduğunu unutmayın.
- Bildiğiniz üzere, Türkiye, taraf olduğu sözleşmeleri uygulamak için iç hukukta gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Ayrıca, Anayasanın 90. Maddesine göre uluslararası sözleşmeler de kanun hükmündedir ve kanunlarla sözleşmeler arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda sözleşme hükümleri esas alınır. Dolayısıyla, raporunuzda ulusal ve uluslararası mevzuata yer verirken bunları birbirinden bağımsız değerlendirmek yerine, konuya bütüncül bakmalısınız.
- İzleme yaptığınız alanda daha önce yayımlanmış çalışmalar varsa ve bunlardan yararlanıyorsanız atıf ve kaynak gösterme kurallarına uyduğunuzdan emin olun. Literatür taraması yaptığınız bölüm, tamamen veya ağırlıklı olarak farklı yayınlardan yaptığınız alıntılardan oluşmamalı. Okuyucuların, örgütünüzün yorumunu ve bakış açısını merak edebileceğini unutmayın.
- Sorunları ve hak ihlallerini tespit etmek kadar çözüm önermek de önemlidir. Bu nedenle, raporunuzun sonuna mutlaka tavsiyelerinizi ekleyin.
- Raporu etkilemek istediğiniz kişi ve grupların anlayabileceği şekilde yazın ve jargondan kaçının. Mutlaka kullanmanız gereken terimler varsa bunları dipnotta veya sayfaya yerleştireceğiniz kutucuklarda açıklayabilir ve raporunuzun başına/sonuna bir sözlük ekleyebilirsiniz.
- Kısa cümleler kurmaya özen gösterin. Uzun cümleler okuyucuları yormakla birlikte, hata yapma ihtimalinizi artırır.
- Raporunuzu yazdıktan – belki aradan birkaç gün geçtikten – sonra tamamını okuyun ve mutlaka bir başkasına son okuma yaptırın.

⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için Etkiniz İnsan Hakları İzleme Eğitim Portalında yer alan, video ve sunumlarla desteklenen Kanıt Temelli Kampanyacılık eğitiminden yararlanabilirsiniz. Kayıt için: egitim.etkiniz.eu

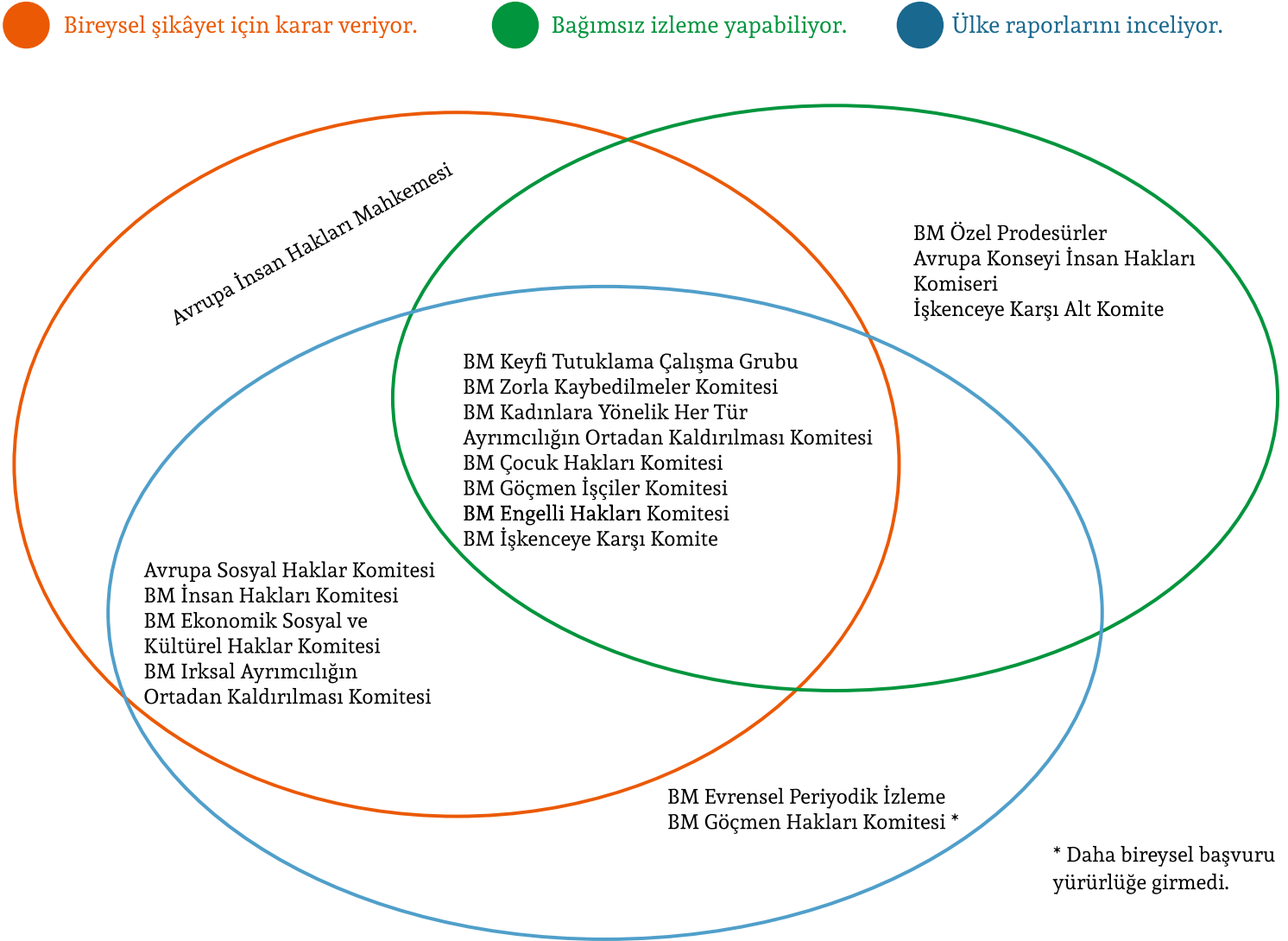


4.1 Uluslararası mekanizmalara raporlama

İzleme sonuçları raporlaştırıldıktan sonra, sıra savunuculuk faaliyetlerinin planlanmasındadır. İzleme sonuçlarınızı kamuoyu, ilgili kamu kurumları ve uluslararası kurumlara sunarken farklı stratejiler ve araçlar kullanabilirsiniz. Türkiye'deki hak ihlallerini uluslararası insan hakları mekanizmalarına raporlamak, sivil toplum örgütlerinin insan haklarına ilişkin ülkedeki mevcut durumu iyileştirmek için benimseyebileceği savunuculuk yöntemlerinden biridir. Sivil toplum örgütleri, izleme sonuçlarını uluslararası mekanizmalara raporlayarak, bu mekanizmaların Türkiye'ye dair değerlendirmeleri için girdi sağlayabilir ve hak ihlallerinin son bulması için uluslararası baskı oluşturabilirler. ⁶

Bu bölümde, Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi kapsamındaki temel mekanizmalardan bahsedilecek ve raporlama yaparken dikkat edilecek hususlar ile ipuçları ele alınacaktır.

Tüm bu mekanizmaları ve STÖler olarak yaptığımız insan hakları izleme sonucu hak arama ve savunuculuk çalışmalarımızı bu uluslararası insan hakları mekanizmalarıyla hangi şekilde kullanabileceğimizi gösteren Venn diyagramını aşağıda bulabilirsiniz.



⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için Etkiniz İnsan Hakları İzleme Eğitim Portalında yer alan, video ve sunumlarla desteklenen Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları eğitiminden yararlanabilirsiniz.

Kayıt için: egitim.etkiniz.eu

4.1.1 Birleşmiş Milletler

Sözleşme Denetim Organları

Birleşmiş Milletler sisteminde dokuz temel insan hakları sözleşmesi bulunur ve bu sözleşmelerin uygulanmasını takip etmek için denetim organları oluşturulmuştur: İnsan Hakları Komitesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi; Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi; Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi; İşkenceye Karşı Komite; Çocuk Hakları Komitesi; Göçmen İşçiler Komitesi; Engelli Kişilerin Haklarına dair Komite; Zorla Kaybedilmeye Karşı Komite; İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi.

Türkiye, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeye karşı Korunmasına dair Sözleşmeye taraf olmadığı için Zorla Kaybedilmeye Karşı Komitenin denetimine tabi değildir. Sivil toplum örgütleri, bunun dışında kalan komitelere raporlar sunabilirler. STÖ'lerin raporları, devletlerin sözleşme yükümlülükleri gereği Birleşmiş Milletlere sundukları ülke raporlarına alternatif bilgiler sağlar. Sözleşme organlarının yetki alanına giren haklara ilişkin görüş sunarak ülke raporlarının değerlendirilmesinde etkili olabilirsiniz. Ülke değerlendirmesi sırasında resmi kurumların sunduğu raporların analizini ve eleştirisini yaparak özellikle dezavantajlı grupların durumunun görünür olmasını sağlayabilirsiniz. Sözleşme organlarına rapor hazırlarken ne kadar çok işbirliği sağlanırsa etkinizin ve güvenilirliğinizin o kadar artabileceğini unutmayın.



BM komitelerine şuradan ulaşabilirsiniz:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx>

Özel Prosedürler

Özel Prosedürler, BM İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulan bir mekanizmadır ve BM Özel Raportörleri, Bağımsız Uzmanlar ve Çalışma Gruplarından oluşur. Özel Prosedür vekilliği yapan kişi ya da gruplar bağımsız uzmanlardan oluşur. Bu kişiler, BM'den herhangi bir ödeme almadan ve 6 yıllığına bu görevi yerine getirirler.

Bu mekanizma, insan hakları ihlalleri ile ilgili bir ülke bazında ya da bir tema bazında araştırma ve izleme yaparak, hem uluslararası insan hakları hukukunun gelişmesini sağlayacak şekilde hakların ne anlama geldiğini gösteren hem de devletlerin hakları hayata geçirmelerini kolaylaştıracak tavsiyeler geliştiren raporlar hazırlar ve bu raporları BM İnsan Hakları Konseyi'ne ya da BM Genel Kurulu'na sunarlar.

Özel Prosedürlerin en temel özelliği, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir ihlale hızlı cevap verme becerileridir. Dolayısıyla, ihlalin yaşandığı ülkede ihlali konu alan sözleşmenin imzalanıp imzalanmamış olmasına bakılmaksızın, Özel Prosedürler harekete geçebilirler. Örneğin, Türkiye zorla kaybedilmeye karşı sözleşmeye taraf olmamasına rağmen, sivil toplum örgütleri bu konuda oluşturulan çalışma grubuyla (BM Zorla ve İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu) iletişime geçebilir ve çalışma grubunun Türkiye'deki gelişmelerle ilgili harekete geçmesini sağlayabilir.

Özel Prosedürler, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (BMİHYK) de desteği ile hükümetleri ihlal iddialarına yanıt vermeye zorlayabilir; sivil toplumdan gelen bilgileri temel alarak söz konusu olayla ilgili kendi araştırmalarını yapmak için hükümetlerden ziyaret talebinde bulunabilir ve ülkedeki hakların gelişimine yardım edecek şekilde ülkeye özel değerlendirme ve tavsiye hazırlayabilirler. Bu talepleri reddedilirse, konuyla ilgili uluslararası baskı oluşmasını sağlayabilirler.

İnsan hakları örgütleri, Özel Prosedürler ile doğrudan iletişime geçerek bireysel hak ihlali vakalarını bu linkten raporlayabilirler: <https://spsubmission.ohchr.org/en/verify>. Online başvuru için zaman yoksa ya da hangi Özel Prosedüre yollayacağınızı bilmiyorsanız, bildirimlerinizi urgent-action@ohchr.org adresine de gönderebilirsiniz.

Tematik alanda faaliyet gösterenlerin listesine ve iletişim bilgilerine aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilirsiniz:

<https://spinternet.ohchr.org/ViewAllCountryMandates.aspx?Type=TM&lang=en>



Hak ihlali bildirimlerinin yanı sıra, özel raportörler, uzmanlar ve çalışma gruplarının hazırlayacağı raporlara kendi raporlarınızla katkı sunabilirsiniz. BMİHYK'nin ve özel prosedürler temsilcilerinin web sitelerinden açık çağrılara ulaşabilirsiniz.

Evrensel Periyodik İnceleme

Evrensel Periyodik İnceleme (EPİ), Birleşmiş Milletler üyesi tüm ülkelerin insan hakları durumunun, BM İnsan Hakları Konseyi üyesi diğer devletler tarafından, sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla gözden geçirilmesi için oluşturulan bir inceleme mekanizmasıdır.

Ülkeler, beş yıllık periyotlarla insan hakları yükümlülükleri ve taahhütleri bakımından incelenirler. İnceleme için ülke raporu, sivil toplum raporları ve ülkeyle ilgili BM raporları toplanır. Oluşturulan Çalışma Gruplarında bu raporlar ışığında ülke değerlendirmeleri yapılır. Bu değerlendirmede, ülke temsilcileri raporlarını sunar ve Çalışma Grubunun sorularını yanıtlar. Değerlendirme oturumu sonunda devletlere yapılan tavsiyeleri de içeren değerlendirme raporu hazırlanır. Bu rapor, İnsan Hakları Konseyi'ne iletilir ve bir sonraki inceleme periyodunda izlenmesi yapılır.

Ülkelerin kendi raporlarını hazırlarken sivil toplumun katılımını sağlaması istenir. Türkiye, Evrensel Periyodik İnceleme rapor için sivil toplum örgütlerinin görüşlerini Türkiye İnsan hakları ve Eşitlik Kurumu ile Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla toplar. Sivil toplum örgütleri ayrıca kendi raporlarını da sunabilirler. Raporların yanı sıra, EPİ oturumunda yer alacak ülke temsilcilerinin kullanmaları için özel sorular ve tavsiyeler oluşturabilirsiniz. Bunları oluştururken, kendinizi Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerin kapsamındaki haklarla sınırlamak zorunda değilsiniz. Devletler, inceleme altındaki devlete onaylamadığı sözleşmelerdekiler dahil bütün haklarla ilgili sorular sorabilir, tavsiyeler verebilir.

Türkiye'nin EPİ döngülerine ve bu döngülerde BM'ye iletilen raporlar ile inceleme sonuçlarına şu sayfadan ulaşabilirsiniz:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/TRindex.aspx> ⁸

Son olarak, Türkiye'nin BMİHYK ana sayfasından, yukarıda özetlenen mekanizmaların Türkiye hakkındaki raporlarına, sonuç gözlemlerine ve Türkiye'nin raporlama takvimine ulaşabilirsiniz:

<https://www.ohchr.org/en/countries/enacaregion/pages/trindex.aspx>

4.1.2 Avrupa Konseyi

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi

Avrupa Sosyal Şartının denetim organı olan komite, hem rapor hem de şikayet usulü ile Taraf Devletlerin Şarta uyumunu değerlendirir. Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olan devletler, onayladıkları hükümlere ilişkin mevzuat ve uygulamayla ilgili raporlarını belirli aralıklarla⁹ Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne sunar. Ayrıca, Devletler, kapsam dışı bıraktığı maddelere ilişkin de beş yılda bir rapor sunar. Sivil toplum örgütleri ve sendikalar, taraf devlet raporunun inceleneceği yıl içinde Komiteye rapor gönderebilir. Bu raporlar, devlete iletilir ve taraf devlet, istediği takdirde bu raporlara yanıt verebilir.

Türkiye, Komitenin bir diğer denetim usulü olan toplu şikayet sistemini getiren Ek Protokolü imzalamadığı ve onaylamadığı için Türkiye adına toplu şikayet başvurusu yapmak mümkün değildir.

Türkiye'nin Avrupa Sosyal Şartı ile ilgili ülke profiline şu sayfadan ulaşabilirsiniz:

<https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/turkey>

Ayrıca, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin sivil toplum örgütlerinin izleme sürecine katılımıyla ilgili ipuçlarına yer verdiği rehber şuradan ulaşabilirsiniz:

<https://rm.coe.int/prems-125919-ingos-engagement-ecsr-web-en/168098fcc1>

⁸ Ayrıca, İnsan Hakları Ortak Platformunun, Evrensel Periyodik İnceleme süreciyle ilgili kurduğu web sitesinden de yararlanabilirsiniz: <https://epi-turkiye.net/portal/>

⁹ Toplu şikayet usulünü tanımayan devletler yılda bir, tanıyan devletler ise iki yılda bir.



Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT)

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin denetim organı olan Komite, taraf devletlere dönemsel veya planlı olmayan (ad hoc) ziyaretler düzenler ve bu ziyaretlerin ardından rapor hazırlar. Komite raporları, kural olarak gizlidir; yalnızca taraf devlet onay verdiğinde kamuyla paylaşılır. Öte yandan, CPT ile işbirliği yapmayan ve işkenceye karşı etkili tedbirler almayan ülkelerin raporları Komite tarafından tek taraflı olarak yayımlanabilir.

Sivil toplum örgütleri, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin tutulma koşulları ve gördükleri muameleyle ilgili CPT'ye bilgi sunabilir. Gizli tutulan bu bilgiler, Komitenin ülke ziyaretlerinde kullanılır. STÖ'lerin raporları, Komite'nin özellikle dönemsel ziyaretlerine yön verme potansiyelleri açısından önemlidir.

İşkencenin Önlenmesi Komitesi'ne rapor göndermek için şu sayfada yer alan iletişim bilgilerini kullanabilirsiniz:

<https://www.coe.int/en/web/cpt/contact-us>

Ayrıca, Türkiye'ye yapılan ziyaretler ve bu ziyaretler hakkında yayımlanan raporlar için bakınız:

<https://www.coe.int/en/web/cpt/turkey>

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi üyesi devletleri hakkında raporlar yayımlayarak devletlerin ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele için gereken yasal düzenlemeleri yapmasını ve tedbirleri almasını teşvik eder. Sivil toplum örgütleri, bu raporların hazırlanma sürecinde kritik önemdedir. ECRI, etkili ve somut gerçeklere dayalı ülke raporları hazırlamak ve geçmiş raporlarda yer alan tavsiye kararlarının ne derece uygulandığını değerlendirmek için STÖ'lerin sunduğu bilgileri kullanır.

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'na rapor göndermek için şu sayfada yer alan iletişim bilgilerini kullanabilirsiniz:

<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/contact>

Bilgi paylaşıırken, ECRI'nin bireysel şikayet kabul etmediğini unutmayın. Komisyonun Türkiye hakkında yayımladığı raporlara şuradan ulaşabilirsiniz:

<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/turkey>



Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları İcra Dairesi

AİHM, ihlal kararı verdiği dosyayı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Aleyhine ihlal kararı verilen devlet, benzer yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemekle yükümlüdür. Bu yükümlülük, hem mevzuat değişikliği gibi genel önlemleri hem de bireysel düzeyde alınan önlemleri kapsar. İhlallerin ortan kaldırılması konusunda taraf devletler hangi önlemleri alacakları konusunda takdir yetkisine sahip olsa da bu takdir yetkisinin nasıl kullanıldığı Bakanlar Komitesi tarafından denetlenir. AİHM Kararları İcra Dairesi ise bu denetim sürecinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine tavsiyelerde bulunur ve yardımcı olur. Ayrıca, taraf oldukları davalardaki kararların tam, etkili ve hızlı bir şekilde yerine getirilmesi için üye Devletlere destek sağlar.

Sivil toplum örgütleri, kararların ve dostane çözüm şartlarının uygulanmasının denetimine ilişkin Bakanlar Komitesi İçtüzüğü, Kural 9.2 uyarınca Komite'ye bildirimde bulunabilir. STÖ'ler, Bakanlar Komitesi önünde derdest olduğu sürece her davalayla ilgili bildirim sunabilir ve bu bildirimlerde bireysel önlemlerin yanı sıra, genel önlemlerden de bahsedebilir. Örgütler, kararların uygulanmasına etkin bir şekilde katılabilmek için, sürecin takviminden haberdar olmalı ve davalara ilişkin gelişmeleri Kararlar İcra Dairesinin web sitesinden düzenli olarak takip etmelidir:

<https://www.coe.int/en/web/execution>

Ayrıca, AİHM kararlarının uygulanma durumuna ilişkin güncel bilgilere, davalara dair hükümetlerin ve sivil toplum örgütlerinin yaptığı bildirimlere ve Bakanlar Komitesinin kararlarına **HUDOC-EXEC veri tabanından** ulaşabilirsiniz. Son olarak, Avrupa Uygulama Ağının (EIN), sivil toplum örgütlerinin AİHM kararlarının uygulanma sürecine katılımıyla ilgili **el kitabından** yararlanabilirsiniz.

Uluslararası mekanizmalara raporlama yaparken:

- Raporunuzun metodolojisini, hazırlarken izlediğiniz danışma sürecini, incelemedeki yükümlülüklerle ilgili arka plan bilgisini, ilgili yasal çerçeveyi ve uygulanan politikaları yazdığınızdan emin olun;
- En fazla son dört yıllık periyodu raporunuza dahil edin;
- Raporunuzu İngilizce yazın;
- Raporu kim olarak sunuyorsunuz? Kendiniz ya da koalisyonunuz hakkında bir paragraflık kısa bilgilendirme yapın;
- Raporunuzu özetleyen bir giriş paragrafı yazın;
- Hükümetin raporladığınız olayla/konuyla ilgili cevabının nasıl olacağını biliyorsanız, buna yönelik görüşünüzü de raporunuza ekleyin;
- Raporunuzu zamanında iletin (BM takvimini Etkiniz'in aşağıdaki sayfalarından takip edebilirsiniz:



https://insanhaklariizleme.org/?post_type=tribe_events&eventDisplay=month ve
<https://etkiniz.eu/blog/farkli-hak-alanlarinda-uluslararasi-mekanizmalara-basvurular-devam-ediyor/>



Kaynaklar

- European Implementation Network (EIN), “Implementation of Judgments of the European Court of Human Rights A Handbook for NGOs, injured parties and their legal advisers”, 2018, https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5e1c2ac53d0fa72e53f955c4/1578904366756/202001_EIN_HandbookEN_Website.pdf (Erişim tarihi: 22.11.2021). Yayının Uluslararası Hukukçular Birliği (ICJ) ve Kapasite Geliştirme Derneği tarafından yapılan çevirisi için bakınız: <https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5dc530efdbe4777086cd2ca1/1573204247155/Handbook-EIN-TR-FINAL.pdf> (Erişim tarihi: 22.11.2021).
- Fariss, C. & Dancy, G. “Measuring the Impact of Human Rights: Conceptual and Methodological Debates”, Annual Review of Law and Social Science, Vol 13, 2017.
- HURIDOCS, “What is monitoring?”, 2003, <https://www.huridocs.org/wp-content/uploads/2020/12/whatismonitoring-eng.pdf> (Erişim tarihi: 17.08.2021). Yayının İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından yapılan çevirisi için bakınız: https://insanhakla-riizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=700 (Erişim tarihi: 22.09.2021).
- HURIDOCS. A Tool for Documenting Human Rights Violations, Judith Dueck Manuel Guzman Bert Verstappen, 2001 https://huridocs.org/wp-content/uploads/2020/11/HURIDOCS_ESF_English1.pdf
- OHCHR, Basic Principles of Human Rights Monitoring, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter02-MHRM.pdf>
- OHCHR, Integrating Gender Into Human Rights Monitoring <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter15-20pp.pdf>
- OHCHR, “Human Rights Indicators: A Guide to Measurement”, 2012, https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf (Erişim tarihi: 15.09.2021). Yayının Etkiniz AB Programı tarafından yapılan çevirisi için bakınız: https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/12/OHCHR_TR_F7-finalfromUN.pdf (Erişim tarihi: 15.09.2021).
- Satterthwaite, M. & Kacinski, D. “Quantitative Methods in Advocacy-oriented Human Rights Research”, Reseach Methods in Human Rights, Edward Elgar Publishing, 2017.
- The Advocates for Human Rights, “A Practitioner’s Guide to Human Rights Monitoring, Documentation and Advocacy”, 2011, <https://www.theadvocatesforhumanrights.org/res/byid/8602> (Erişim tarihi: 20.09.2021).
- The Advocates for Human Rights, “Human Rights Tools for a Changing World: A step-by-step guide to human rights fact-finding, documentation, and advocacy”, 2015, <https://www.theadvocatesforhumanrights.org/Publications/Index?id=153> (Erişim tarihi: 22.09.2021).
- Walker, S. “Challenges of Human Rights Measurment”, Reseach Methods in Human Rights, Edward Elgar Publishing, 2017.
- İdil Işıl Gül, “İnsan Hakları İzlemeye Giriş”, Etkiniz İnsan Hakları İzleme Eğitim Portalı kapsamında.
- Buket Atlı, “Kanıt Temelli Kampanyacılık”, Etkiniz İnsan Hakları İzleme Eğitim Portalı kapsamında.
- Ulaş Karan, “Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları”, Etkiniz İnsan Hakları İzleme Eğitim Portalı kapsamında.



EK-1 Örnek İzleme Planı

Mevcut durum

Bu bölümde izlemenin yapılacağı şehir, ülke veya izlemenin öznesi olacak hak gruplarıyla ilgili bilgi verilebilir.

İzlemenin amacı

İzleme faaliyetini neden yapıyorsunuz? Hangi eksiği tamamlayacak ya da hangi ihlalin önlenmesine katkı sağlayacak? Önceden başka örgütler tarafından benzer çalışmalar yapıldıysa onlara atıfta bulunabilirsiniz.

İzlemenin Kapsamı

İzleme çalışmasında hangi hakkı izleyecekseniz o hakkın kapsamını tanımlayın. Örneğin, Roman çocukların eğitim hakkına olan etkilerini inceleyecekseniz eğitim hakkının bileşenlerini, ayrımcılığı ve eşitliği nasıl ele alacağınızı kısaca açıklayabilirsiniz. Ayrıca, özel olarak hangi hak sahiplerini kapsayacaksanız onu yazın. Örneğin, “X mahallesinde yaşayan Romanlar” veya eğitim hakkına erişime bakacaksanız “X Mahallesinde yaşayan Roman çocuklar (okul düzeyi ya da yaş aralığı)”.

İzlemenin kapsamını oluşturan hak ve özgürlükleri düzenleyen uluslararası ve ulusal mevzuat

Bu bölümde, hangi hakkı izleyecekseniz onunla ilgili düzenlemelerden bahsedebilirsiniz. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen sözleşmeler, tavsiye kararları, genel yorumlar veya ülke raporlarından bahsedilebilir (Tabii ki tamamına değil, önemli gördüğünüz düzenlemelere yer verin). Ayrıca, birçok uluslararası mekanizmanın yayımladığı rehberler ve açıklamalarda izleyeceğiniz hakla ilgili Devletlere yönelik tavsiyeler veya uyarılar yer alabilir. Uluslararası mevzuatın yanı sıra, ulusal düzeyde söz konusu hakla ilgili kanun, yönetmelik, genelge veya stratejilerden bahsedebilirsiniz.

Göstergeler

İnsan hakları izleme göstergeleri, hakların hayata geçip geçmediğini veya ne düzeyde hayata geçtiğini anlamamıza yardımcı olur. Bu bölümde, ilgili hak ve özgürlükleri nasıl ve neye bakarak izleyecekseniz, onları maddeler halinde yazabilirsiniz.

İzleme dönemi ve coğrafi kapsam

İzleme çalışmasının hangi dönemi ve bölgeyi kapsayacağını yazabilirsiniz.

Hedef grup ve paydaşlar

Bu bölüme çalışmanızdan etkilenecek hak sahiplerini ve yükümlülük sahiplerini, yani izleyeceğiniz hakkın hayata geçirilmesinden sorumlu kurumları yazabilirsiniz.



Bilgi toplama yöntemleri

İzleme çalışması boyunca sahadan bilgi ve veri toplama için kullanacağınız araç ve yöntemleri sıralayın. Her gösterge için farklı veri toplama yöntemlerinin kullanılabileceğini göz önünde bulundurarak bu listeyi kapsamlı tutabilirsiniz.

Bazı örnekler şunlardır:

- ** Diğer paydaşların araştırmalarının da yer aldığı masa başı araştırması
 - ** Uluslararası mevzuat taraması
 - ** Ulusal mevzuat taraması
- ** İlgili merkezi ve yerel yönetim kurumlarından resmi veri ve istatistiklerin talep edilmesi
 - ** Yüz yüze görüşmeler / mülakatlar / anketler
 - ** Düzenli medya ve internet taraması
 - ** Bilgi edinme başvuruları

Çalışma takvimi	
Hazırlık dönemi	Tarih
İş	
...	
Uygulama/veri toplama dönemi	Tarih
İş	
...	
Raporlama dönemi	Tarih
İş	
Raporun yazılması	
Raporun yayımlanması ve dağıtımı	



EK-2 Örnek Rapor Formatı

RAPOR BÖLÜMÜ	KONULAR
Kapak ve rapor başlığı	Raporunuzun başlığı çarpıcı olmakla birlikte, izleme çalışmanızın hangi hakla ve hangi hak sahibi grupla ilgili olduğunu anlatmalıdır.
İçindekiler	Raporda yer alan bütün başlıkların listelendiği bir “İçindekiler Tablosu” oluşturmayı unutmayın.
Yönetici özeti	Tamamını okumaya vakti olmayan karar vericiler, basın mensupları veya diğer kişiler için raporda yer alan başlıkları özetleyin.
Giriş	Bu bölümde, izleme çalışmanızın · amacına (bu çalışmaya neden ihtiyaç duydunuz?) · hedeflerine (bu izleme çalışmasıyla neyi değiştirmek, kimleri etkilemek istiyorsunuz?) · kapsamına (raporunuzun konusunu oluşturan haklar ve hak sahipleri ile izleme çalışmasını gerçekleştirdiğiniz şehir & bölge) yer verebilir, bölümün sonunda raporunuzun yapısını açıklayabilirsiniz.
Mevcut durum	Bu bölümde genel olarak aşağıdakilerden yararlanarak arka plan bilgisi vermeniz beklenir: · Daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar ve yayımlanmış raporlar · İzleme çalışmanızın konusunu oluşturan haklarla ilgili - Ulusal mevzuat (anayasa ve yasalardaki hükümler, yönetmelikler, genelgeler, politika metinleri, eylem planları, vb.) - Uluslararası mevzuat (sözleşmeler, bildirgeler, sözleşme organlarının genel yorumları, tavsiye kararları, ülke raporları, varsa AİHM içtihadı, vb.) - Ulusal ve uluslararası mevzuat arasındaki bağlantılar ve boşluklar · Bu hakları korumakla ve yerine getirmekle yükümlü kurumlar · Bu hakların ihlal edilmesinin toplumda yarattığı sonuçlar · İzleme çalışmasını yürüttüğünüz şehir ve bölge ile ilgili genel bilgiler (izleme çalışması tüm Türkiye’yi kapsıyorsa ülkenin geneline dair bilgiler)
Yöntem	Yöntem bölümü, okuyucuyu izleme çalışmanızın ve dolayısıyla raporunuzun güvenilirliğine ikna ettiğiniz bölümdür. Bu bölümde · İzleme göstergelerinizi (söz konusu hakların hayata geçip geçmediğini veya ne kadar gerçekleştiğini nasıl anladınız?) · Veri ve bilgi toplama yöntemlerinizi · Farklı kaynaklardan elde ettiğiniz veri ve bilgileri nasıl doğruladığınızı · İzleme çalışması sırasında karşılaştığınız zorlukları ve çalışmanızın kısıtlı yönlerini yazın.

EK-2 Örnek Rapor Formatı

RAPOR BÖLÜMÜ	KONULAR
İzleme (veya araştırma) bulguları	Bu bölümde, elde ettiğiniz verileri uluslararası insan hakları standartları ile ilişkilendirerek yorumlamanız, hakların ihlal edilip edilmediğini tespit etmeniz, ihlal ediliyorsa nasıl ve hangi sıklıkta ihlal edildiğini görünür kılmanız beklenir.
Sonuç ve tavsiyeler	Elde ettiğiniz verilerden hareketle vardığınız sonuçlardan bahsedin. Tespit ettiğiniz hak ihlallerinin giderilmesi ve bir daha yaşanmaması için somut ve uygulanabilir çözüm önerilerinizi sıralayın.
Kaynakça	Raporu yazarken yararlandığınız kaynakları kurallara uygun bir şekilde listeleyin.

Hazırlayanlar:

Dicle Çakmak, Selin Berghan

Katkıda bulunanlar:

Adem Arkadaş-Thibert, Murat Çekiç

